

Yayın Değerlendirme / Review

Sultanzade, Vügar (2009). *Turkish- Azerbaijani Dictionary of Interlingual Homonyms and Paronyms*. LINCOM Studies in Asian Linguistics. 184 pp.

Paşa Yavuzarslan*

Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyelerinden Vügar Sultanzade, Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki eşadlı¹ (homonymous) ve okşar² (paronymous) kelimelerin sözlüğünü hazırlayarak, bize iki dilden birbirine aktarma yapmada yardımcı olacak, son derece önemli bir kaynak armağan etmiştir.

Türk dilleri arasındaki aktarmalarda yaşanan sorunlardan biri de şüphesiz akraba diller arasındaki eşadlı ve okşar kelimelerin aktarma yapan kişiyi yanılgıya düşürmesidir. Türkiye’de bu konuda ilk çalışmalardan biri, Özbek bilim adamı Nizameddin Mahmudov’un *Dil Dergisi*’nde 1994 yılında çıkan “Ortak Kelimeler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Akraba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi)” adlı yazısıdır. N. Mahmudov (1994), bu yazısında Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesi arasındaki ortak biçime sahip olan kelimelerin anlamsal farklılıklarına dikkat çekmiş ve bu farklılıkların ortaya çıkış sebeplerini maddeler hâlinde sıralayıp örneklemiştir.

Türkiye’de konuyu “yalancı eşdeğerler (false friends)” terimi altında inceleyen bilim adamı Asker Resulov’dur. A. Resulov, *Türk Dili* dergisinin 1995 yılı 524. sayısında çıkan “Akraba Diller ve “Yalancı Eş Değerler” Sorunu” adlı yazısında birbirine çok yakın olan iki akraba dilden Türkiye Türkçesiyle Azerbaycan Türkçesi arasındaki “yalancı eş değerler” sorununa değinmiş, yalancı eş değerleri sınıflandırmıştır. A. Resulov, çeviri biliminde “yalancı eş değer” teriminin tanımının şu şekilde yapıldığını belirtir: *yalancı eş değerler* terimiyle, “kaynak dildeki bir kelimeyle amaç dildeki bir kelimenin köken, yazılış ve söylenişlerinin aynı, anlamlarının ayrı olması durumu ifade edilmektedir (Resulov 1995: 916).

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / ANKARA

A. Resulov, Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki yalancı eş değerleri farklı alfabelerin kullanımından kaynaklanan yazılış ve söyleniş farklarını dikkate almaksızın üç grupta tasnif etmiştir:

1. Eşadlı (homonymy) kelimeler: *gar, çelik, katık, aktarmak, banka* vb.
2. Yazılış ve söylenişleri ile kökenleri aynı olup, anlamları farklı olan kelimeler: *hala, baba, derslik, balet* vb.
3. Söyleniş ve kökenleri aynı olup, anlamlarından biri veya birkaçı her iki dilde de örtüşen fakat akraba dillerden birinde farklı anlamda ve üslûpta kullanılan kelimeler: *kapı, kalp, erkek, yenge, kardeş* vb. (Resulov 1995: 917).
4. A. Resulov, Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında görülen “yalancı eş değerlerin ortaya çıkış sebeplerini şöyle belirler:

Hiç kuşkusuz, nedenlerin başında bu dillerin ana dili sayılan Türk dilinin çok uzun tarihsel gelişim ve dönemler içinde çeşitli kollara, gruplara ve alt birimlere ayrılması geliyor. Anadolu Türkleri ile Azerî Türklerinin çok ayrı ve değişik siyasal-toplumsal birlikler ve devletler kurmaları, özellikle son yüzyıllarda bir bayrak altında yaşamış ve dolayısıyla dilin gelişimi için önemli olan ortak kültürü paylaşmamış olmaları Türkçe ve Azerîcenin ses dizgesi, söz dağarcığı ve gramer yapısında birtakım ayrılıklar ortaya çıkmıştır. XV. yüzyıldan itibaren “Osmanlıca” dönemine giren yazı Türkçesi, sonraki asırlarda Batı dilleri ile yakın ilişkiler kurmuş, XX. yüzyılın başlarında, özellikle de Cumhuriyet döneminde sadeleşme ve özleşme reformları ile değişik bir gelişim izlemiştir. “Osmanlıca”nın dışında kalan ve Batı dilleri ile dirsek teması olmayan Azerîce ise daha çok Rusçadan etkilenmiştir. Bu uzun tarihsel süreçte Türkçe ve Azerîcenin ortak ana dilden gelen kelimeleri, dış etkinin yanı sıra bir de dilin iç gelişmesi sonucunda (sözcükte anlam kayması, genişlemesi veya daralması, genelgeçer bir kelimenin terimleşmesi vb.) değişik anlam ve üslûp özellikleri kazanarak “yalancı eş değerlere dönüşmüşlerdir.

“Yalancı eş değerler”in ortaya çıkışının bir başka nedeni de her iki dile yabancı dilden giren bir kelimenin bu dillerde değişik kavramlara karşılık olarak kabul edilmesi ve yazı dilinde bu şekilde resmîleştirilmesidir.

Bir diğer sebep de ana dilden gelen bazı kelimelerin bu dillerden birinde yazı diline alınmaması sonucu bu kelimelerin konuşma dilinde kalarak zamanla ilk anlamından ve dolayısıyla öteki dildeki anlamından farklı bir mana ve üslûpta kullanılmasıdır (Resulov 1995: 917-918).

A. Resulov'un bu yazısından sonra Türk dilleri arasındaki eş değerlilik; yalancı eş değerlilik ve lehçeler arası yapılan aktarmalarda yaşanan sorunlar konusunda, Özkan (1996), İlker (1996), Uğurlu (2000; 2002; 2004; 2007a; 2007b), Karadoğan (2004), Kirişcioğlu (2006), Ergönenç-Akbaba (2007), Ersoy (2007) tarafından yeni yayınlar yapılmıştır. Özellikle Mustafa Uğurlu (2004) "Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği" adlı yazısında akraba Türk dillerinin kendilerine mahsus sözvarlıklarının, belli bir oranda temel lehçe düzeyinde; bundan daha az bir oranda da "Genel Türkçe" düzeyinde birbirleriyle örtüşüğünü belirtir ve Türk dilleri arasındaki eş değer kelimeleri üç bölüme ayırır:

- Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede bir kelime eş değer olabilir.
- Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede birden fazla kelime eş değer olabilir.
- Kaynak lehçedeki bir kelimeye, hedef lehçede hiç bir kelime eş değer olmayabilir.

Başarılı bir aktarma için bilhassa, bir kelimeye birden fazla kelimenin eş değer olduğu duruma özen göstermek gerekir; zira böyle kelimeleri aktarırken hata yapma ihtimali yükselmektedir (Uğurlu 2004a: 25).

Akraba Türk dilleri arasında aktarma ve çevirilerde karşılaşılan sorunları gidermek için "yalancı eş değer" ya da dillerarası eşadlı ve okşar kelimelerin sözlüklerinin hazırlanması, tercüme ve aktarma yapanlara büyük kolaylık sağlayacağı aşîkârdır.

Bu sözlük türünün ilk ve en güzel örneği, Türkiye Türkçesiyle Azerbaycan Türkçesi arasında V. Sultanzade tarafından hazırlanmış ve editörlüğünü de Javanshir Shibliyev yapmıştır.

Sözlük, Önsöz (Preface), *Sözlüğün Düzeni* (Organization of the Dictionary), *Sözlükte Kullanılan Kısaltmalar* (Abbreviations Used in the Dictionary), *Sözlükte Kullanılan Temel Sözlükbilimsel Kaynaklar* (The Main Lexicographical Sources Used in the Dictionary) gibi sözlüğün yapısıyla ilgili açıklama bölümleriyle, eşadlı ve okşar kelimelerin yer aldığı sözlük bölümünden oluşmaktadır.

V. Sultanzade, sözlüğün önsözünde, Türk dilinin Oğuz grubuna ait Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin birbirlerine çok yakın olduklarını ve sözvarlıklarının büyük çoğunlukla ortak olduğunu belirtir. Bundan dolayı da iki dilin kullanıcıları arasındaki karşılıklı anlaşılabilirlik oranının yüksek olduğunu ifade eder. Ancak iki dilin sözvarlığında yer alan ortak kelimeler arasın-

da yer alan homonimler ve paronimler, bu dillerden birbirine aktarma yapanlara büyük sorunlar yaratmaktadır.

Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasındaki dillerarası (interlingual) homonimler ve paronimler konusu üzerine bugüne kadar kapsamlı bir araştırma yapılmadığını dile getiren V. Sultanzade, bu boşluğu doldurmak için sözlüğünü kaleme aldığını belirtir. V. Sultanzade sözlüğün aynı zamanda Oğuz dilleri üzerine yapılacak artzamanlı çalışmalar için de son derece önemli materyaller içerdiğini ifade eder.

V. Sultanzade dillerarası homonimleri şu şekilde tanımlar: “Interlingual homonyms are words and idioms which are identical in form but different in meaning, like Tur. *bayır* ‘slope; slight rise, ascent’ and Az. *bayır* ‘outside; outdoors’. Homonimlerin bir kısmının ise telaffuzları aynı, yazımları farklıdır: Tur. *gar* ‘large railway station’ and Az. *qar* [gar] ‘snow’.

Dillerarası homonimlerin pek çoğu köken olarak aynı kelimelere bağlı yanıltıcı akrabalardır. En çok yanlış anlamlandırma da bu kelimeler üzerinde yapılmaktadır. Aynı biçimde olmayan yanıltıcı akraba kelimeleri paronimler olarak değerlendiren V. Sultanzade, bu yapıları şöyle örneklendirmektedir: Tur. *âdeta* ‘as if, as though’ and Az. *adətən* ‘usually, as usual; habitually’, which originate from the same Arabic form.

Dillerarası homonim ve paronimler, biçimce çok benzer olmalarından dolayı tercüme yanlışlıklarına sebep olmaktadırlar. Bu sebeple genellikle “tercümanın yalancı arkadaşları” (translator’s false friends) olarak adlandırılmışlar. Ancak V. Sultanzade dillerarası homonim ve paronimlerin hepsinin “false friends” sayılmasının çok doğru olamayacağını ifade eder ve Tur. *çit* ‘hedge, fence’ and Az. *çit* ‘printed cotton, chintz’ gibi örneklerin “false friends” olarak kabul edilmemesini vurgular. Bu sebeple, V. Sultanzade bu birimler için “dillerarası homonimler ve paronimler” (*interlingual homonyms and paronyms*) terimini tercih etmiştir.

V. Sultanzade önsözde dillerarası homonim ve paronimlerin ortaya çıkış sebeplerini 1) Zamanla kelimelerde meydana gelen değişimler sonucu oluşan dillerarası homonimler ve paronimler. 2) Ödünçlemelerden dolayı ortaya çıkan dillerarası homonimler ve paronimler. 3) Birleşik kelimelerden ortaya çıkan dillerarası homonimler ve paronimler. 4) Türetme eklerinden ortaya çıkan dillerarası homonimler ve paronimler şeklinde sınıflandırmıştır.

V. Sultanzade, kelimelerde zamanla hem anlamsal hem de biçimsel değişimlerin dillerarası homonim ve paronimlerin ortaya çıkmasına sebep olduğunu belirtir ve bunu da iki kısma ayırır: 1) Ses değişimleri sonucu oluşan

dillerarası homonim ve paronimler. 2) Anlam değişimleri sonucu oluşan dillerarası homonimler ve paronimler.

Eski Türkçe *yit-* ‘kaybolmak’ ve *ak* ‘beyaz’ kelimeleri Azerbaycan Türkçesinde /y-/ sesinin düşmesiyle *it-*; *ak* ‘beyaz, ak’ kelimesi de /k/ >/ğ/ değişimiyle *ağ* olmuştur. Böylece Türkiye Türkçesindeki *it-* ‘itmek’ ve *ağ* ‘balık ağı, ağ’ kelimeleriyle homonim olmuştur.

Hem Azerbaycan hem de Türkiye Türkçesinde ortak olan kelimeler, yakın akraba olan dillerden birinde anlam daralmasına, anlam genişlemesine, anlam kötüleşmesine uğrayarak ya da mecaz anlam kazanarak homonim konuma gelmektedir.

Eski Türkçe *aş* ‘yemek’ kelimesi Türkiye Türkçesinde ilk anlamını korurken, Azerbaycan Türkçesinde ‘pirinçle hazırlanan bir yemek türü’nü karşılamaktadır. *kardeş* kelimesi Çağdaş Türkiye Türkçesinde, eski anlamını koruyarak ‘kız’ veya ‘erkek kardeş’ anlamında kullanılırken, Azerbaycan Türkçesinde anlam daralmasına uğrayarak (*qardaş* biçiminde) sadece ‘erkek kardeş’i karşılamaktadır.

baldız kelimesi genellikle ‘(eşlere göre) kadının küçük kız kardeşi (wife’s younger sister)’ iken, Çağdaş Türkiye Türkçesinde anlam genişlemesine uğrayarak, ‘kadının büyük kız kardeşi’, Azerbaycan Türkçesinde ise daha da genişleyerek ‘kocanın kız kardeşi’ anlamlarına da gelmektedir.

kızıl ‘kırmızı’ anlamıyla Türkiye Türkçesinde, Eski Türkçe anlamını korurken, Azerbaycan Türkçesinde renk anlamını kaybetmiş ve anlam iyileşmesine uğrayarak *altın* anlamında kullanılmaktadır.

Ödünç kelimeler yoluyla ortaya çıkan homonim ve paronimler a) Alıntı kelimeyle köken olarak, Türkçe olan kelimenin rastlantısal benzerliğinden ortaya çıkan dillerarası homonim ve paronimler: Azerbaycan Türkçesinde Moğolca *dal* ‘arka’ anlamındaki kelimeyle Türkiye Türkçesinde Türk dili kökenli *dal* ‘(ağaç) dalı’ anlamındaki kelime. Türkiye Türkçesinde Fransızcadan alıntı *gar* ‘demiryolu istasyonu’ ile Azerbaycan Türkçesinde Türk dili kökenli *qar* (telaffuzu *gar*) ‘kar’ anlamındaki kelime. b) Farklı anlamlarda olan alıntı kelimelerin rastlantısal benzerliğinden ortaya çıkan dillerarası homonim ve paronimler: Türkiye Türkçesine Fransızcadan ve İtalyancadan giren *kompas* ‘compasses’ ve *rota* ‘course, route’ kelimeleriyle, Azerbaycan Türkçesinde İtalyancadan ve Lehçeden giren *kompas* ‘compass’ ve *rota* ‘company’ kelimelerinin tamamen farklı anlamlarda kullanılması.

Birleşik kelimelerin farklı anlamlar taşımasıyla ortaya çıkan dillerarası homonim ve paronimler: Hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçe-

sinde bitki ismi olan *kazayağı*³ / *qazayağı*⁴ (lit. goosefoot) Türkiye Türkçesinde ‘pigweed’, Azerbaycan Türkçesinde ‘longleaf’ anlamlarına gelmektedir.

Türetim ekleriyle genişletilen kelimeler yoluyla ortaya çıkan dillerarası homonim ve paronimler: Burada aynı kök ve gövdeye eklenen aynı yapım ekinin türettiği farklı anlamlardaki kelimeler kastedilmektedir. Hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde ortak kök olan *ders* / *dərs* ‘class, lesson’ kelimesine +*llk* ekinin eklenmesiyle türeyen *derslik* / *dərslik* Türkiye Türkçesinde ‘sınıf (classroom)’, Azerbaycan Türkçesinde ‘ders kitabı; el kitabı (textbook; manual)’ anlamlarına gelmektedir.

V. Sultanzade dillerarası homonim ve paronimlerin oluşum biçimlerini ve süreçlerini tek tek örneklerle açıkladıktan sonra, *Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Dillerarası Homonimler ve Paronimler Sözlüğü*’nün sistemi hakkında bilgi vermektedir.

Sözlüğe alınan maddebaşları hem Türkiye Türkçesi hem de Azerbaycan Türkçesinde yan yana Latin alfabesinde verilmiştir. Sözlüğe alınan maddebaşlarının her biri, beş girdi (entry)den oluşmaktadır. Birinci satır, dillerarası homonim ve paronimlerin hem Türkiye Türkçesi hem de Azerbaycan Türkçesindeki maddebaşlarını, ikinci ve üçüncü satır Türkiye Türkçesi maddebaşlarının İngilizceye ve Azerbaycan Türkçesine çevirilerini, dördüncü ve beşinci satırlar ise Azerbaycan Türkçesi maddebaşlarının İngilizce ve Türkiye Türkçesi açıklamalarını gösterir.

V. Sultanzade, Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi arasındaki 1315 homonim ve paronim kelimeyi yukarıda açıklanan metot çerçevesinde sıralayıp, kelimelerin hem İngilizce hem Türkiye Türkçesi hem de Azerbaycan Türkçesi karşılıklarını vermiştir.

1. acemi / əcəmi

TT. untrained; inexperienced, unpractised

*naşı, təcrübəsiz

AT. ar. 1. non-Arab; 2. Iranian, Persian; 3. foreigner

*ar. 1. Arap olmayan; 2. Fars, İranlı; 3. yabancı

2. abdal

TT. degree in some dervish orders

*bəzi dərvişlərə verilən ad

AT. vagrant, silly, fool

*aptal

Örnek (2)'de *abdāl* '1. Gezgin derviş 2. Dilenci kılıklı, üstü başı perişan kimse' (GTS) anlamında kullanılan kelime yanında, yine aynı kökten ses değişmesi sonucu oluşan başka bir anlama gelen (doublet) *aptal* 'zekâsı pek gelişmemiş, zekâ yoksunu, alık, ahmak, alık salık' anlamlarında, bir kelime daha vardır. Azerbaycan Türkçesinde *abdāl* kelimesinin anlamı, bu kelime ile örtüşmektedir.

3. adamcıl

TT. domesticated, tamed; friendly, warm-blooded

*əhliləşdirilmiş; istiqanlı, munis

AT. cannibal; savage

*yamyam; vahşi

Örnek (3)'te, Türkçe *adamcıl* 'İnsandan ürkmeyen, insana alışmış olan, insana sokulan, sıcakkanlı, munis' anlamlarındaki kelime, Türkçe *adam* (<Ar. âdem) kökü + Türkçe +CII ekinden *insancıl* kelimesine analogiyle türetilmiş bir kelimedir. Azerbaycan Türkçesinde de aynı yapıda türeyen *adamcıl* 'yamyam, vahşi' anlamındaki kelimeye eklenen +CII ekinin işlevi, Türkçedeki *ot+çul*, *et+çil* örneklerindeki eklerle eş değerdir. Ancak Türkçe *adamcıl* 'sıcak kanlı, munis' kelimesi, Osmanlı Türkçesi sözlüklerinde Azerbaycan Türkçesindeki anlamıyla yer almaktadır: *adamcıl* (آدمجیل) s. 1. adam yiyen, merdüm-hor 2. Adama salar veya adamdən ürker, gayr-i mûnis (hayvan) 3. İfrat-ı ünsiyyetden insanın üzerine gelen (hayvan) (Ş. Sâmî H.1317: 25c). *adamcıl* (آدمجیل) a. (A brute) that attacks or kills man; a misanthrope. (Redhouse 1974: 52a).

4. ağ

TT. I. net; web; II. crotch (of trousers)

*I. tor; II. paça

AT. white

* beyaz, ak

Örnek (4)'te, Azerbaycan Türkçesindeki *ağ* 'beyaz, ak' (<Eski Türkçe *ak* 'beyaz, ak') anlamındaki kelimenin sonundaki /-k/ ünlüsü, /-ğ/ sesine dönüşerek, Türkçe *ağ* 'ağ, balık ağı' kelimesiyle homonim olmuştur.

5. ağaçdelen / ağacdələn

TT. *zool.* wood-worm

**zool.* ağacqurdu

AT. *zool.* woodpecker (*Picus*)

**zool.* ağaçkakan

Örnek (5)'te, hem Türkiye Türkçesinde hem de Azerbaycan Türkçesinde ağaç isim ve *del+en* sıfat-fiil unsurlarından oluşan birleşik kelime, Türkiye Türkçesinde 'ağaç kurdu', Azerbaycan Türkçesinde ise 'ağaçkakan' anlamına geldiğinden dillerarası homonim örneği olarak alınmıştır.

6. ajan

TT. agent

*casus, agent, şpion: *O doğru dürüst bir asker olarak yetişmişti, yoksa bir ajan olarak değil* (H. Topuz)

AT. the police; policeman

*polis: *Bayrağı sancın, bayrağı asın, - deyə məhəllə ajanı əlindəki çubuğu açıq dükanların qapılarına vurub keçirdi* (Q. Qəhrəmanzadə)

Örnek (6)'da, Türkçe *ajan* (<Fr. agent) '1. Casus 2. Bir kimsenin, bir ortaklığın veya bir devletin bazı işlerini yapan kimse, temsilci' (GTS) anlamındaki kelimenin, Azerbaycan Türkçesinde 'polis' anlamında kullanılması, iki dilden birbirine tercüme yapanlar için oldukça ilginç bir false friend örneğidir.

7. algı / algi

TT. perception

*idrak

AT. buying

*satın alma işi

Örnek (7)'de, Türk dili kaynaklı *al-* 'almak...' anlamında olan fiilden *+gı* / *+ğı* ekiyle türetilen *algı/algi*, Türkiye Türkçesinde *al-* fiilinin 'anlamak, akıl almak' mecazî anlamından türetilmiş bir yapı olup, Osmanlı Türkçesindeki *idrak* kelimesinin karşılığıdır. Azerbaycan Türkçesinde dilin doğal gelişimi sonucu *al-* fiilinin '(satın) almak' anlamından *+gı* ekiyle türemiş bir kelime olup, Türkiye Türkçesindeki karşılığı *satın alm*adır.

8. amal

TT. ar. procedures, operations; activities, works

*ar. işlər, əməliyyatlar

AT. aim, goal, object

*gaye, amaç

Örnek (8)'de, Türkçe *amal* (<Ar. أعمال) kelimesi, Arapça *amel* (<Ar. عمل) kelimesinin çoğuludur, Azerbaycan Türkçesindeki *amal* (<Ar. آمال) kelimesi ise, *emel* (<Ar. أمل) kelimesinin çoğuludur. Her iki dilde de aynı biçimde olan bu kelimeler dillerarası bir homonim örneğidir.

9. bahis

TT. 1. subject, topic; 2. bet, wager

*1. bəhs; 2. mərc

AT. one who deals about something

*bahseden

Örnek (9)'da, Türkiye Türkçesindeki *bahis* 'konu, anlaşma' anlamındaki kelime, Arapça (< Ar. *bahs* بحث) mastarından Türkçede ünlü türemesiyle oluşmuş bir biçim olup, Azerbaycan Türkçesindeki karşılığı *bəhs* (<Ar. *bahs*) kelimesidir. Azerbaycan Türkçesindeki *bahis* (<Ar. *bāhis* باحث) kelimesi Arapça *bahs* mastarının ism-i faili olup 'bahseden, konu açan' anlamındadır. Farklı gramer kategorisine sahip olan bu iki kelime, ses değişimleri sonucunda Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi arasında dillerarası homonim konumuna gelmiştir.

10. bayan

TT. Miss; Mistress; lady

*xanım

AT. a kind of accordion

*bir akordeon türü

Örnek (10)'da, *bayan* 'bir akordeon türü' Azerbaycan Türkçesinde (<Rus. *баян*) Rusçadan bir alıntı olup, Türkçe *bayan* kelimesi ise *bay+an* ekiyle türetilmiş yeni bir kelimedir. Bu iki kelime ayrı kaynaklara sahip dillerarası bir eşadlılıktır.

11. baz

TT. base

*əsas, təməl

AT. *zool.* falcon, hawk (*Falco*)

**zool.* doğan kuşu

Örnek (11)'de, Türkçe *baz* 'temel, esas' anlamındaki kelime (<Fr. *base*) Fransızcadan, Azerbaycan Türkçesi *baz* 'doğan kuşu' (<Far. *bāz*) Farsçadan alınmıştır.

12. bekar

TT. single, unmarried, bachelor

*subay

AT. *free*, idle; jobless

*işsiz

Örnek (12)'de de, Türkiye Türkçesindeki *bekar* 'evlenmemiş kimse' anlamındaki kelime Arapça (<Ar. bîkr) kelimesinden türemiş bir yapıdır, Azerbaycan Türkçesindeki *bekar* 'işsiz' anlamındaki kelime Farsça (<Far. bî+kâr) kelimesinden gelmektedir. İki ayrı dilden gelen farklı anlamlardaki *bekar* kelimesi Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında dillerarası homonim konumundadır.

V. Sultanzade'nin hazırlamış olduğu *Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Dillerarası Homonimler ve Paronimler Sözlüğü* gibi sözlüklere, Türk dilleri arasında birbirine yapılan aktarmalarda ne kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermek amacıyla, Muhtar Avezov'un *Abay Yolu* romanının Türkiye Türkçesine tercümesinde, iki dildeki dillerarası homonim ve paronimlerden kaynaklanan tercüme yanlışlarına M. Uğurlu (2000)'nun değerlendirilmesinden birkaç örnek vermek istiyorum:

-Hey, mavi kısrığın bugünkü hizmeti yeter (AY 1, 256).

-Öy, kök biyeniñ bügingi eñbegi jetedi (AJ 1, 175).

>> -Hey, boz kısrığın bugünkü hizmeti yeter. (Uğurlu 2000: 64).

Abaylar, Böcey evinde kımız ağız deñip dışarıya çıkarak o meclise geldiler (AY 1, 282).

Abaylar, Böjey üyinen kımız avız tiyip, tıska şığıp, sol jıyınğa keldi (AJ 1, 194).

>> Abaylar, Böcey'in evinde kımızın tadına bakarak dışarıya çıkıp oradaki topluluğa katıldılar. (Uğurlu 2000: 65).

Hint-Avrupa ve Slav dilleri arasında yapılan "false friends; falschen freunde; faux amis du traducteur; Ложные друзья переводчика" sözlük türleri yeni olmamakla beraber, Türk dilleri arasında ilk defa böyle bir sözlüğün düzenlenmesi, iki dil arasında tercüme yapanlara, iki dili öğrenen ve öğretenlere kılavuzluk edeceği gibi Türk dilleri arasında yapılacak bu türden sözlüklere de önderlik edeceği şüphesizdir.

Açıklamalar

1. *eşadlılık* (homonymy): Gösterileni ayrı, göstereni özdeş olan sözcüklerin özelliği (örn. bir "renk" belirten *kara* ve "toprak parçası" anlamına gelen *kara* sözcükleri (Vardar vd. 1998: 97).
2. *okşarlık* (paronymy): Biçimsel benzerliği olmakla birlikte, anlam açısından ayrı olan sözcüklerin özelliği (Vardar vd. 1998: 157).

3. *kazayağı* (I) isim, bitki bilimi Ispanakgillerden, yaprakları kaz ayağına benzeyen bir bitki (Chenopodium). *GTS*
5. *gazayağı* is. bot. Sıcak iklimlerde yetişen ve kokusu kerevizi andıran yenen bir bitki (Falcaria Bernh) (Altaylı 1994: 476).

Kaynaklar

- Altaylı, Seyfettin (1994). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü I*. İstanbul: MEB.
- Amazarov, Seyit Nazar (2004). “Türkmen ve Türkiye Türkçesinin Ortak Fiillerinin Anlam Bakımından Genel Bir Mukayesesi”. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*. Ankara: Türk Dil Kurumu. 193-220.
- Ergönenç-Akbaba, Dilek (2007). “Nogay Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Yalancı Eş Değerler”. *bilig* 42: 1-29.
- Ersoy, Feyzi (2007). “Çuvaş Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Yalancı Eş Değerler”. *Türkbilgi* 2007/14: 60-68.
- GTS: *Güncel Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu. <http://www.tdk.gov.tr>.
- İlker, Ayşe (1999). “Lehçeden Lehçeye Aktarma Üzerine Bazı Düşünceler”. *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay. 553-560.
- Karadoğan, Ahmet (2004). “Türk Lehçeleri Arasında Yapı Eş Değerliği ve Yalancı Eş Değer Yapılar”. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*. Ankara: Türk Dil Kurumu. 1591-1604.
- Mahmudov, Nizameddin (1994). “Ortak Kelimler Ortak Anlamlar mı Demektir? (Ak-raba Dilleri Öğrenmede Kelime Hazinesi Problemi)”. *Dil Dergisi* 17: 15-19.
- Özkan, Fatma (1999). “Bugünkü Türk Lehçelerindeki İletişimi Zorlaştıran Kelimeler”. *3. Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay. 883-889.
- Redhouse, James W. (1974). *A Turkish And English Lexicon*. Beirut: Librairie Du Liban.
- Resulov, Asker (1995). “Akraba Diller ve “Yalancı Eş Değerler” Sorunu”. *Türk Dili* 1995/II: 916-924.
- Ş. Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası.
- Uğurlu, Mustafa (2000). “Türk Lehçeleri Arasında Aktarma Meseleleri ve “Abay Yo-lu” Romanı”. *bilig* 15: 59-80.
- _____ (2002). “Kırgız ve Türkiye Türkçesi Arasında Bire Bir Kelime Eş Değerliği “Camiyla” Romanındaki Meseleler Üzerine”. *Scholarly Depth and Accuracy A*

- Festschrift to Lars Johanson Lars Johanson Armağanı* (Editör: Nurettin Demir. Fikret Turan). Ankara: Grafiker Yayınları. 389- 401.
- _____ (2004). “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”. *bilig* 29: 29-40.
- _____ (2007a); “Türk Lehçeleri Arasında Kelime Eş Değerliği”. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu. 1861-1869.
- _____ (2007b). “Die “falschen Freunde”: ein Problem bei der Übersetzung zwischen den Türkssprachen”. *Einheit und Vielfalt in der türkischen Welt. Materialien der 5. Deutschen Turkologenkonzferenz. Universität Mainz*. (Yay. Hendrik Boeschoten. Heidi Stein). *Turcologica* 69. Harrassowitz Verlag Wiesbaden. 206- 214.
- Vardar, Berke vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul. Ankara. İzmir: ABC Kitabevi.